

1990'lı YILLARIN BAŞINDA TÜRKiYE'DE ÖđRET MEN YETİŞTİRME
—Sorunlar ve Çözüm Önerileri—

Yrd. Doç. Dr. Bekir ÖZER GİRİŐ*

Türkiye'de öğretmen yetiştirme, 16 Mart 1848 günü İstanbul'da açılan öğretmen okulu (darülmuallimin) ile başlamıőtır. Buna göre, ülkemizde öğretmen yetiştirme 140 yılı aşan bir geçmiőe sahiptir. 1848 yılından bu yana öğretmen yetiştirme, her zaman önemini ve canlılığını koruyan bir konu olmuştur. Özellikle Cumhuriyetin kurulmasından sonra, her hükümet döneminde öğretmen yetiştirme konusu ele alınmıőt; öğretmen yetiştirme sistemi, geliőtirmeye yönelik olarak çeőtitli boyutlarda deđiŐikliđe uđratılmıőtır. Bu deđiŐikliklerin en önemlilerinden birisi, 2547 sayılı Yükseköğretim Yasası gereğince öğretmen yetiştiren kurumların 1982 yılında üniversite yapısı içine alınmasıdır. Bugünkü öğretmen yetiştirme sistemi, bu önemli deđiŐikliđin sonucunda oluőtmuőtur.

ÖđRET MEN YETİŞTİRME SİSTEMİ

Günümüzde, Türkiye'de okulöncesinden üniversiteye dek bütün eğitim basamakları için öğretmenler, lisans düzeyindeki programlarla

(*) Eğitim Bilimleri Bölümü

üniversitelerde yetiştirilmektedir. Üniversitelerin eğitim fakülteleri, eğitim bilimleri fakültesi, mesleki eğitim fakültesi,, teknik eğitim fakülteleri ve eğitim yüksekokulları, öğretmen eğitimi veren akademik birimlerdir. Bu fakülte ve yüksekokullarda okulöncesi eğitim, ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarına öğretmen yetiştiren dört yıllık lisans programları uygulanmaktadır,

1989-1990 öğretim yılı verilerine (ÖSYM, 1990) göre, üniversitelerde öğretmen eğitimi veren 16 eğitim fakültesi, 1 eğitim bilimleri fakültesi, 1 mesleki eğitim fakültesi, 3 teknik eğitim fakültesi ile 24 eğitim yüksekokulu bulunmaktadır. Sözü edilen 21 fakültede 43.676 öğrenci, eğitim yüksekokullarında ise 16.654 öğrenci öğrenim görmektedir. 554'ü öğretim üyesi olan 2334 öğretim elemanı fakültelerde, 12'si öğretim üyesi olan 396 öğretim elemanı da eğitim yüksekokullarında görev yapmaktadır.

Öğretmen yetiştiren kurumlara öğrenciler, öteki yükseköğretim kurumlarına olduğu gibi, Yükseköğretim Kurulu Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi'nce (ÖSYM) yerleştirilmektedirler. Öğrencilerin bu kurumlara girmeleri, lise ve dengi okul çıkışlı olmaları, Öğrenci Seçme (birinci basamak) Sınavını başarmış olmaları, diledikleri öğretmen, yetiştirme programını tercih ettiklerini belirterek Öğrenci Yerleştirme (ikinci basamak) Sınavını kazanmaları ile olanaklı olmaktadır. Ancak, müzik, resim ve beden eğitimi gibi özel yetenek isteyen dallarda öğretmenlik programlarına girmek isteyenler, birinci basamak sınavından sonra ikinci basamak sınavı yerine özel yetenek sınavından geçirilerek programlara kabul edilmektedirler.

Herhangi bir öğretmen yetiştirme programını bitirenler, Milli Eğitim Bakanlığınca «Mecburi Yarışma ve Yerleştirme Sınavı»ndan geçirilmektedirler. Bu sınavda başarılı olanlar «stajyer öğretmen» olarak okullara atanmakta ve bir ya da iki yıl stajyer öğretmen olarak çalıştırılmaktadırlar. Bu sürede başarılı görülenler «asil öğretmenliğe geçirilerek bu kişilerin mesleğe köklü girişleri sağlanmaktadır.

Gerek eğitim fakültelerinde gerekse eğitim yüksekokullarında uygulanan lisans programları üç temel boyutu kapsamaktadır. Bu boyutlar, alan bilgisi, **genel kültür** ve öğretmenlik **meslek bilgisidir**. Programlardaki dersler, bu üç boyut içinde kümelenmekte, ancak bir bütün oluşturmaktadır. Bu boyutlarla öğretmen adaylarının, öğretimini yapacakları alanla ilgili yeterince zengin devimsel, bilişsel ve duyuş-sal özellikleri; öğretimini yapacakları alanla öteki alanlar arasındaki

ilişkileri kavramaya ve gerektiğinde onlardan yararlanmaya yetecek genel kültürü; ve ayrıca, kendi öğretim alanlarına giren devimsel, bilişsel ve duyuşsal özelliklerin, hangi özellikteki öğrencilere, hangi koşullarda, hangi araç ve yöntemlerle nasıl öğretilbileceğini gösteren öğretmenlik meslek bilgisini (Çilenti, 1987) kazanmaları amaçlanmaktadır.

Öğretmen yetiştirmede, daha sınırlı bir tanımlama ile ortaöğretime yönelik dal öğretmeni yetiştirmede, eğitim fakültelerinin lisans programlarının yanı sıra bir başka yol da **öğretmenlik sertifikası programlarıdır**. Bu programlarda yalnız öğretmenlik meslek bilgisi dersleri yer almaktadır. Üniversitelerde, ortaöğretim basamağındaki okulların programlarında yer alan derslerin ilişkili olduğu alanlarda öğrenim gören ve öğretmen olmayı planlayanlar, eğitim bilimleri bölümlerince düzenlenen öğretmenlik sertifikası programlarına katılmaktadırlar. Söz gelimi, fen-edebiyat fakültelerinin fizik, kimya, biyoloji, matematik, tarih, coğrafya, psikoloji gibi bölümlerinde öğrenim gören öğrenciler öğretmenlik sertifikası programlarına katılanların başında gelmektedirler. Bu alanlardaki öğrenciler, gerek kendi alanlarının lisans programlarını gerekse öğretmenlik sertifikası programlarını bitirdikten sonra Milli Eğitim Bakanlığına öğretmen olmak için başvuruda bulunmaktadırlar. Eğitim fakültesi çıkışlıları ile bu kişiler de «Mecburi Yarışma ve Yerleştirme Sınavı»na alınmaktadırlar. Sınavda başarılı olanlar okullara atanmaktadırlar. Bununla birlikte, gerçekte, Milli Eğitim Bakanlığı, öğretmenlik için başvuruda bulunabilmek ve «Mecburi Yarışma ve Yerleştirme Sınavı»na katılabilmek için öğretmenlik sertifikasını zorunlu tutmamaktadır. Bunun için lisans diploması yeterli sayılmaktadır.

SORUNLAR

Türkiye'de öğretmen yetiştirme görevinin üniversitelere verilmesiyle, öğretmen yetiştirme ile ilgili sorunların çözümlendiğini söylemek olanaksızdır. Birçok gelişmiş ülkede olduğu gibi, Türkiye'de de öğretmen yetiştirmenin -eskisinden farklı olarak- üniversitelerce gerçekleştirilmesi, öğretmen yetiştirme konusundaki en olumlu gelişmedir. Ancak, bugün öğretmen yetiştirme konusunda, üniversiteler bir nitelik kazanmadan kaynaklanmayan ya da onunla ilişkili olmayan çeşitli, önemli, çözüm bekleyen sorunlarla karşı karşıya bulunmaktadır. Bu sorunların başlıcaları şunlardır:

- Öğretmen yetiştirme programlarında öğrenim gören öğrenciler, çoğunlukla öğretmenlik mesleğini öncelikle tercih etmeyen, ortaöğretimdeki başarısı düşük olan öğrencilerden oluşmaktadır (Sözer, 1989; Ataunal, 1987; Karagözoğlu, 1987).

1986 yılı Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sınavı sonuçları temel alınarak yapılan bir araştırmanın (Karagözoğlu, 1987) bulgularına göre, öğretmenlik programlarına başvuran öğrencilerin çoğunluğu genel liselerden gelmektedir. Yabancı dille öğretim yapan liselerle fen lisesi gibi öğrencilerini seçerek alan ve toplum tarafından değer verilen liseleri bitirmiş olan öğrenciler ise öğretmenliği tercih etmemektedirler. 1986 yılında en başarılı 10.000 öğrencinin yaptığı tercihlerin %35'i tıp, %59'u mühendislik alanlarına yönelikken, yalnızca %6'sı öğretmenlik alanına yönelik olmuştur. Öte yandan, üniversiteye girişte eğitim fakültelerini seçen adayların %70'i seçimlerini 7-18. tercihleri arasında, eğitim yüksekokullarını seçen adayların da yaklaşık %72'si seçimlerini 13-24. tercihleri arasında belirtmişlerdir.

- Eğitim fakülteleri ile eğitim yüksekokulları yeterli sayı ve nitelikte öğretim elemanından yoksun bulunmaktadır (Adem, 1988; Türkoğlu, 1987; Korkut, 1987).

Gereksinmeleri ölçüsünde öğretim elemanı bulunmayan bu kurumlarda derslerin boş geçmemesi için öteki üniversite, fakülte ve yüksekokullardan öğretim elemanı desteği alınmaktadır. Varolan öğretim elemanlarının da çok azı öğretim üyeliği niteliği taşımaktadır. Eğitim fakültelerinde öğretim elemanlarının yaklaşık %24'ü, eğitim yüksekokullarında ise yalnız %3'ü öğretim üyesidir. Geri kalan öğretim elemanlarının çoğu, bu kurumların temelini oluşturan eğitim enstitülerinin öğretmenleridir. Ne var ki, ders yüklerinin çok olması, yakın çevrelerinde uygun programların kolayca açılmaması gibi nedenlerle bu öğretim elemanlarının lisansüstü programlara katılarak «akademik kariyer» yapmaları, gereksinmeleri karşılayacak hızda ve yoğunlukta gerçekleşmemektedir.

- Hem eğitim fakültelerinin hem de eğitim yüksekokullarının eğitim programları, alan bilgisi, genel kültür ve öğretmenlik meslek bilgisi boyutlarının tümünü de içermektedir. Ancak, her bir boyuta verilmesi gereken ağırlık bakımından programlarda dengesiz dağılımlar olduğu görülmektedir. Özellikle öğretmen-

lik meslek bilgisi boyutunu oluşturan derslere ayrılan ağırlık eğitim fakültelerinde %12'ye dek düşerken, eğitim yüksekokullarında %16'da kalmaktadır (Türkoğlu, 1988; Küçükahmet, 1987). Bu oranlar, öğretmen adaylarına öğretmen davranışlarının kazandırılması bakımından oldukça yetersiz kalmaktadır.

- Öğretmen yetiştiren programlarda önemli bir işlevi olan **öğretim uygulamasına** eğitim fakülteleri ile eğitim yüksekokulların da yeterince ve gerektiği biçimde yer verilmemektedir. Fakülte ve yüksekokulların bu konudaki uygulamalarında bir birlik de bulunmamaktadır (Küçükahmet, 1987; Oğuzkan, 1987).

Öğretim uygulaması, genellikle, bir ay süreli olarak, öğretmen adaylarına etkili bir kılavuzluk yapılmadan, bir bakıma öğretmen adayları «kendi hallerine» ya da öğretim konusundaki yaklaşımları fakülte ve yüksekokulların yaklaşımlarıyla uyumlu olmayan okul öğretmenlerine bırakılmaktadır. Bu koşullar, öğretmen adaylarının yeterince ve uygun öğretme yaşantısı geçinmeden öğrenim gördükleri programı bitirmelerine neden olmaktadır.

- Eğitim fakülteleri ile eğitim yüksekokullarında öğretimin niteliğini önemli ölçüde etkileyen yapılar, donanımları, öğretim araç ve gereçleri uygun ve yeterli olmaktan uzak bulunmaktadır. Bu durum, bu kurumlardaki öğretimi olumsuz yönde etkilemenin yanı sıra, öğretmen adaylarını öğretimde araç-gereç kullanmanın gerekliliğine inandırmada ve onlara bu alışkanlığı kazandırmada güçlük oluşturmaktadır.

ÖNERİLER

Öğretmen, eğitim sisteminin temel ögesidir. Eğitim sisteminin etkin kılınması, başka bir deyişle gereksinme olan insangücünün en iyi düzeyde yetiştirilebilmesi, öğretmen yetiştirme sisteminin sürekli izlenerek sorunlarının çözümlenmesi ve geliştirilmesiyle olanaklıdır.

Türkiye'de öğretmen yetiştirme ile ilgili sorunları çözmek, öğretmen yetiştirme sisteminin etkili biçimde işlemlerini sağlamak, kısacası ülkemizin gereksinmesi olan öğretmenleri yetiştirebilmek için şu öneriler getirilebilir:

- Öğretmen yetiştirme işlevinin üniversitelere verilmesinden bu yana, kimi çevrelerce bunun yanlış olduğu, üniversitelerde iyi

öğretmen yetiştirilemediği, öğretmen yetiştirme sisteminin yeniden Milli Eğitim Bakanlığına bağlanması gerektiği savunulmaktadır. Bu eğilimi haklı görmek, öğretmen yetiştirme sistemini önceden olduğu gibi Milli Eğitim Bakanlığına bağlamak, nitelikli öğretmen yetiştirme sisteminin bir çözümü değildir. Böyle bir uygulama, Bursalıoğlu'nun (1988) da belirttiği gibi, ancak bir «gerileme» olabilir. Bu konuda yapılacak en akılcı iş, eksiklerini ve yanlışlarını gidererek varolan sistemi iyileştirmek, sistemin etkililiğini en üst düzeye ulaştırmaktır.

- Eğitim fakülteleri ile eğitim yüksekokullarına öğrenci alımında daha uygun ve daha etkili yollar izlenmelidir. Bunun için, her şeyden önce, öğretmenlik mesleği toplumsal ve ekonomik yönden doyurucu bir düzeye ulaştırılarak gençlerin ilgisini çeken bir meslek durumuna getirilmelidir. Öğretmen yetiştiren kurumlara, öğretmen olmaya gerçekten istekli, ortaöğrenim başarı düzeyi yüksek olanlar seçilmelidir. Başarı sınavlarının yanı sıra, Çağlar'ın (1987) da belirttiği gibi, öğretmenlik programları için başvuranlara kişilik ölçekleri uygulanmalı, öğretmenlik için gereken temel kişilik özelliklerine sahip olanlar öğrenci olarak alınmalıdır. Öte yandan, Milli Eğitim Bakanlığınca mesleğe girişte uygulanan «Mecburi Yarışma ve Yerleştirme Sınavı»nda geçerlik ve güvenilirlikleri saptanmış testler kullanılmalı; bu sınava yalnızca, öğretmenliği kendilerine meslek olarak seçmiş, eğitim fakültesi ve eğitim yüksekokulu çıkışlıları ile öğretmenlik sertifikası olanlar alınmalıdır.
- Nitelikli öğretmenlerin yetiştirilmesinde en önemli etken, onları yetiştiren üniversite öğretim elemanlarının niceliksel ve niteliksel yeterliğidir. Bu bakımdan eğitim fakülteleri ile eğitim yüksekokullarındaki öğretim elemanı sorunu önemle ele alınmalı ve çözüm çalışmaları hızlandırılmalıdır. Bu amaçla, öğretim üyesi sayısı artırılmalı, yeni öğretim üyesi yetiştirmek için üniversitelerde daha çok lisansüstü programlar açılmalıdır. Öğretmen yetiştiren kurumlarda çalışan öğretim görevlileri ile araştırma görevlilerinin bu programlara katılabilmeleri öncelikle sağlanmalıdır.
- Eğitim fakülteleri ile eğitim yüksekokullarının programlarında alan bilgisi, genel kültür ve öğretmenlik meslek bilgisi boyutlarının ağırlık dağılımına özen gösterilmelidir. Bu konuda On-

birinci Milli Eğitim Şûrasında belirlenmiş olan ölçütler temel alınmalıdır.

Onbirinci Milli Eğitim Şûrasındaki belirlemelere göre, **okulöncesi** eğitim basamağına öğretmen yetiştiren programlarda alan bilgisi derslerine % 12.5, genel kültür derslerine %52.1, öğretmenlik meslek bilgisi derslerine %35.4; **ilköğretimin birinci** aşamasına sınıf öğretmeni yetiştiren programlarda alan bilgisi derslerine %39.6, genel kültür derslerine %33.3, öğretmenlik meslek bilgisi derslerine %27.1; **ilköğretimin ikinci aşamasına** öğretmen yetiştiren programlarda alan bilgisi derslerine %62.5, genel kültür derslerine % 12.5, öğretmenlik meslek bilgisi derslerine %25.0; ortaöğretim basamağına dal öğretmeni yetiştiren programlarda ise alan bilgisi derslerine %64.6, genel kültür derslerine %10.4, öğretmenlik meslek bilgisi derslerine %25.0 oranlarında yer verilmelidir (MEB, 1982, s. 98). Öğretmen adaylarına öğretmen davranışlarını kazandıran öğretmenlik meslek bilgisi derslerinden hiçbir zaman ve hiçbir nedenle özveride bulunulmamalıdır.

- Eğitim fakülteleri ile eğitim yüksekokullarında öğretim uygulaması dersine özel bir önem verilmelidir.

Öğretim uygulaması, öğretmen adaylarının öğrenim gördükleri öğretmen yetiştirme programı boyunca edindikleri öğretmen davranışlarını uygulamaya koyma denemelerine olanak yaratan bir derstir. Öğretmen adaylarının bu denemeleri öğretim üyesinin kılavuzluğunda gerçek öğretim ortamlarında olabildiğince çok yapmaları, çeşitli güçlük ve sorunlarla karşılaşarak bunlara çözüm aramaları, etkinliklerini öğretim üyesinin eleştirileri ile besleyerek güçlendirmeleri, gerçek öğretmenlik yaşamlarında yapacakları uygulamalar bakımından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, hangi alana yönelik programda olursa olsun, öğretim uygulaması etkinlikleri en az bir yarıyıl sürmelidir. Bu etkinlikler, öğretim alanında deneyimli öğretim üyelerinin kılavuzluğunda yürütülmelidir. Öğretim uygulamaları, özel olarak kurulacak uygulama okullarında ya da öğretim kadrosu ve öğretim ortamı yönünden elverişli olan okullarda yapılmalıdır. Ayrıca, uygulama okullarında öğretmen adaylarının birlikte çalıştığı okul öğretmenleriyle uygulama öğretim üyelerinin yakın ilişki kurmaları sağlanmalı, yapılan etkinliklerin amacından ve etkili uygulama biçiminden uzaklaşmasına olanak verilmemelidir.

- Eğitim fakülteleri ile eğitim yüksekokullarına gereksinmelere uygun yapı ve donanımlarla gerekli araç-gereçler sağlanmalıdır. Ancak bu yolla öğretmen adaylarının eğitimi daha etkili biçimde gerçekleştirilebilir ve öğretmen adaylarının eğitim teknolojisinin ürünleriyle etkileşimde bulunmaları sağlanabilir. Bu da, eğitim teknolojilerinden etkili biçimde yararlanmayı bilen öğretmenlerin yetişmesine olanak verir.

KAYNAKÇA

- Adem, Mahmut. «Öğretmen Yetiştirme Düzenimiz Yeterli mi?», **Eğitim ve Bilim**. 12,69: 63-70, Temmuz 1988.
- Ataunal, Aydoğan. «Yükseköğretim Kurulunun İlkokul Öğretmeni Yetiştirmeye İlişkin Projeksiyonu», **Çağdaş Eğitim**. 127: 15-34, Kasım 1987.
- Bursalıoğlu, Ziya. «Öğretmen Yetiştirme Davamız», **Çağdaş Eğitim**. 135:4-5, Temmuz-Ağustos 1988.
- Çağlar, Doğan. «Öğretmen Adaylarının Seçimi ile İlgili Uygulamaların Dünü, Bugünü ve Yarını», **Öğretmen Yetiştiren Yükseköğretim Kurumlarının Dünü-Bugünü-Geleceği Sempozyumu: 8-11 Haziran 1987 Tebliğler**. Ankara: Gazi Üniversitesi, 1987, ss. 285-292.
- Çilenti, Kâmuran. «Üniversiteler için Bir 'Eğitim Teknolojisi Merkezi' Modeli», **Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**. II, 1: 73-85, Aralık 1987.
- Karagözoğlu, Galip. «Yükseköğretime Geçişte Öğretmenlik Mesleğine Yönelme», **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 'Çağdaş Gelişmeler Işığında Türkiye'de Eğitim Fakültelerinin Yeri ve Rolü' Uluslararası Sempozyumu (17-19 Kasım 1986) Özel Sayısı**. 2:34-46, 1987.
- Korkut, Hüseyin. «Eğitim Fakültelerinde Öğretim Elemanı Sorunu», **Öğretmen Yetiştiren Yükseköğretim Kurumlarının Dünü-Bugünü-Geleceği Sempozyumu: 8-11 Haziran 1987 Tebliğler**. Ankara: Gazi Üniversitesi, 1987, ss. 723-734.

- Küçükahmet, Leylâ. «Öğretmen Yetiştirme Düzenimizin XI. Milli Eğitim Şûrası Kararları Işığında Değerlendirilmesi», **Öğretmen Yetiştiren Yükseköğretim Kurumlarının Dünü-Bugünü-Geleceği Sempozyumu: 8-11 Haziran 1987 Tebliğler**. Ankara: Gazi Üniversitesi, 1987, ss. 65-74.
- MEB (Milli Eğitim Bakanlığı). **Onbirinci Milli Eğitim Şûrası (8-11 Haziran 1982): Öneriler, Konuşmalar, Kararlar**. Ankara: 1982.
- Oğuzkan, A. Ferhan. «Ortaöğretime Öğretmen Yetiştirmenin Dünü ve Bugünü», **Öğretmen Yetiştiren Yükseköğretim Kurumlarının Dünü-Bugünü-Geleceği Sempozyumu: 8-11 Haziran 1987 Tebliğler**. Ankara: Gazi Üniversitesi, 1987, ss. 357-367.
- ÖSYM (Yükseköğretim Kurulu Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi). **1989-1990 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri**. Ankara: 1990.
- Sözer, Ersan. «Türk Üniversitelerinde Öğretmen Yetiştirme Sistemlerinin Öğretmenlik Davranışlarını Kazandırma Yönünden Etkililiği». Yayımlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989.
- Türkoğlu, Adil. Eğitim Yüksekokulları Program **Uygulamalarında Karşılaşılan Sorunlar**. Adana: Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 1988.
- . «Eğitim Fakültelerinde Öğretim Üyesi Sorunu», **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 'Çağdaş Gelişmeler Işığında Türkiye'de Eğitim Fakültelerinin Yeri ve Rolü' Uluslararası Sempozyumu (17-19 Kasım 1986) Özel Sayısı. 2: 229-232**, 1987.